Keltska mitologija

Vizentaner, Lea

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:607217

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij: povijest-engleski

Lea Vizentaner

Keltska mitologija

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, rujan, 2015.

SADRŽAJ

1. Sažetak 2
2. Uvod 3
3. Materijalni izvori o keltskoj religiji 4
4. Kelti i njihov odnos prema prirodi 7
4.1. Šumska svetišta otvorena prema nebu i gajevi 7
4.2. Svetišta blizu vode: izvori, rijeke i jezera 8
4.3. Putovanje na Drugi svijet 9
5. Druidi 11
5.1. Druidska svetišta 13
5.2. Žrtvovanja 14
5.3. Druidi danas 15
6. Keltski bogovi 16
6.1. Galska božanstva 16
6.2. Bogovi Gaela: velška, irska i britanska božanstva 19
7. Najpoznatije legende i mitovi inspirirani keltskom mitologijom 24
7.1. Arthurijanska saga i ostale poznatije priče 24
8. Keltska mitologija u modernim vremenima 25
8.1. Moderno prakticiranje keltske religije 25
8.2. Blagdani 27
8.2. 1. Obilježja i porijeklo najpoznatijeg blagdana: Halloweena 27
9. Zaključak 29
10. Popis literature 30
11. Popis priloga 31
1. Brončani kalendar iz Colignyja 31
2. Dio zavjetnog blaga pronađenog u Lyon Cerrig Bachu 32
3. Primjer druidskog svetišta: mistično mjesto Lowburry Hill 33
4. Primjer pokrštenih keltskih božanstava: srednjovjekovni prikaz Svete Bridget. 34
5. Srednjovjekovni prikaz kralja Arthura iz otprilike 1385. godine 35

1. Sažetak

Tema ovog rada je keltska mitologija, njezine osobitosti, njezin razvoj kroz godine te kakav je utisak ostavila na kasnije generacije. Rad će biti podijeljen u više dijelova. Na početku se nalazi popis materijalnih izvora vezanih uz ovu tematiku, a to su literarni i arheološki izvori iz raznoraznih razdoblja. Nadalje se opisuje odnos Kelta prema prirodi te utjecaj tog odnosa na samo prakticiranje religije. Upravo na to se može nadovezati i ciklus života i smrti, to jest odnos Kelta prema putu na Drugi svijet. Sljedeće poglavlje koje slijedi jest opis osoba koje su bile „poveznice“ sa prirodom. Drugim riječima opisat će se druidi. U ovom dijelu razjasnit će se važnost i uloga druida u religijskim procesima te njihova ostavština i nasljednici u današnjici. Potom će se opisati jedna od važnih stavki vezanih uz prakticiranje religije u Kelta: žrtvovanja. Nakon toga slijedi najopširniji dio, a to je dio koji opisuje keltska božanstva: njih same, njihovu podjelu te božansku ulogu u svakodnevnom životu Kelta. Na to će se nadovezati poglavlje o najpoznatijim legendama i pričama iz kasnijih razdoblja na koje je utjecala keltska mitologija. Najpoznatija je arthurijanska saga koja će se također ukratko opisati. Posljednje poglavlje posvećeno je utjecaju koji je keltska religija imala na društvo u kasnijim vremenima te kratak popis keltskih blagdana. Nakon toga slijedi zaključak o svemu napisanome, potom popis literature i priloga.

Ključne riječi: keltska mitologija, izvori, odnos sa prirodom, druidi, žrtvovanja, keltska božanstva, Arthur

2. Uvod

Rimljani i Grci poznati su primjeri naroda koji su za sobom ostavili velebne hramove i mnogobrojne zapise o svojim običajima i kulturi sa namjerom da pouče kasnije generacije te da ostave neizbrisiv otisak u povijesti. U svojim zapisima njihovi pisci nerijetko su spominjali i skupinu naroda nazivanu Kelti. Zbog različitih razloga poput krivo interpretiranih spisa i loše protumačenih informacija, tijekom godina Kelti su često viđeni kao primitivni barbari koji su imali pogansku religiju, običaje i kulturu. No, kasnijim istraživanjima i proučavanjima pokazala se višestruka dimenzionalnost njihove kulture i običaja. Upravo zbog toga, ovaj rad će kroz opći pregled pokušati prikazati bogatu keltsku religiju i opisati njezine sastavnice: kompleksnu mitologiju, štovatelje te njihovu religijsku ideologiju.

Naime, ovaj rad započet će popisom i kratkim opisom literarnih izvora koji pišu ovoj temi. Opisat će se antički povijesni izvori (grčki i rimski tekstovi o Keltima) i tradicijski mitološki tekstovi Irske i Walesa, koji su ponešto prerađeni pod kasnijim kršćanskim utjecajem. Ostali izvori koji će biti spomenuti su popis najstarijih mitskih priča (npr. velški Mabinogij i irski Táin, dio Ulsterskog Ciklusa, iako su tek zapisane su u srednjem vijeku) te popis raznoraznih arheoloških izvora. Nadalje će se opisati odnos keltskog društva prema prirodi te odraz toga u njihovim vjerskim sustavima. Također će se prikazati i neizostavni svećenički sustav: druidi i njihova uloga kroz povijesni pregled. Potom će se prikazati i opisati hijerarhijska podjela keltskih božanstava na gaelska i galska božanstva. Na to će se nadovezati kratak popis najpoznatijih legendi i mitova inspiriranih keltskom mitologijom. Upravo od tih legendi je najpoznatija takozvana arthurijanska saga koja je najbolji primjer toga kako je keltska baština preživjela do današnjeg dana u različitim oblicima drugih, kasnijih priča i zapisa. Nakon toga slijedi popis i kratak opis raznih blagdana i festivala te primjeri njihovih prakticiranja u sadašnjosti. Najpoznatiji primjer koji će se spomenuti je Halloween koji je također jedan primjer preživjele keltske baštine u današnjem svijetu.

Cilj je ovoga rada bolje upoznati čitatelja s keltskom religijom i produbiti mu znanje o njoj i njezinim sastavnicama: mitologiji, štovateljima te samoj ideologiji.

Također je svrha prikazati čitatelju aspekt keltske religije u potpuno novome svijetlu, kao tematiku koju više neće smatrati jednostavnom i primitivnom, već kao golemi kompleks običaja i vjerovanja čiji se snažni utjecaj može osjetiti i danas.

3. Materijalni izvori o keltskoj religiji

U svojim susretima sa drugim narodima, Kelti su često pobuđivali maštu nebrojenih promatrača iz raznih zemalja. Zbog toga su ti zapisničari često proučavali i pisali o misterioznim Keltima. Posljedica toga su da današnja saznanja o Keltima potječu prvenstveno iz klasičnih pisanih izvora te iz arheoloških otkrića.

Kako bi se lakše shvatilo podrijetlo i sadržaj materijalnih izvora, u ovom poglavlju će se prvo spomenuti na kojim geografskim prostorima su se Kelti pojavili i iz kojih su se kasnije širili.
Kelti su se pojavili u središnjoj Europi kao zasebna skupina indoeuropskih naroda s vlastitim jezikom, mitologijom i umjetnošću. Iz svog matičnog područja (današnja Njemačka i Francuska) migrirali su u svim smjerovima. Prvi val širenja proveo se na Pirinejski poluotok , a kasnije se šire čak i u Britaniju, zapadnu i srednju Njemačku. Pošto ih je najviše privlačilo bogatstvo Italije i Grčke, u svojim osvajanjima čak su osvojili područja gornje Italije i došli do samog Rima (387. godine prije Krista).[1] Još jedan važan put kojim su Kelti prošli bio je onaj kroz južnu Njemačku i Češku te Panoniju odakle su 280. godine pr. Kr. stigli do Delfa. Nakon neuspješnog napada na Apolonovo svetište u Delfima 279. godine pr. Kr., jedan dio Kelta je čak preko Grčke i Makedonije došao do Male Azije gdje su se i nastanili (Galicija).[2] Keltska osvajanja i širenja rezultirala su time da su na početku trećeg stoljeća pr. Kr. Kelti bili naseljeni na prostoru od Sjeverne Europe do Sredozemlja, te od Atlantskog oceana do Karpata. Nadalje, u prvom stoljeću poslije Krista, navedeni prostori koje su nekoć naseljavali Kelti, osvojit će Grci i Rimljani. [3] No, keltski utisak u tim zemljama i danas je vidljiv.

Bitno je napomenuti kako su Kelti svojim ratovanjima i trgovinom s kulturama sa kojima su se susretali i sa kojima su se miješali, ostavljali za sobom trag vješto izrađenog oružja, nakita i kućnih potrepština.[4] Zahvaljujući tim rukotvorinama,danas smo u mogućnosti pratiti kretanje Kelta, ali i cijeniti umjetničku sposobnost i profinjenu viziju civilizacije koja je uvelike utjecala na razvoj tadašnjeg svijeta.[5]

[1] Skupina autora*, Hrvatska opća enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2003., str. 172.
[2] Isto, str. 173.
[3] Juliette Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost,* Planeta Marketing Institucional, Zagreb, 2008., str. 7.
[4] Skupina autora*, Hrvatska opća enciklopedija*, str. 174.
[5] Isto, str. 8.

Glavna su vrela za poznavanje keltske religije ponajprije djela antičkih pisaca, tekstovi na irskom i velškom nastali nakon pokrštavanja, arheološki nalazi (grobovi, prikazi bogova te svetišta) te pučka predaja.

Kada govorimo o latinskim zapisničarima, odmah na početku treba istaknuti da su Rimljani zapravo poznavali samo južne Britance. Što se tiče toga kako su ih opisivali, latinski pisci kažu da su južni Britanci fizički i po običajima slični kontinentalnim Galima sa kojima su ih poistovjećivali. Jedan od najpoznatijih rimskih izvora su Cezarov opisi iz „Komentara o galskom ratu" pisanima u razdoblju od 58. do 51. godine pr. Kr. Ostali poznatiji zapisničari su Lukan i Posejdonije te mnogi drugi rimski povjesničari i pisari. [6]

U području rimskog utjecaja, za pisanje keltskih imena, posebno na kovanicama koristio se latinski. Ponekad su se keltski jezici poput galskog zapisivali grčkom ili latinskom abecedom. Posebno treba istaknuti primjere brončane ploče s pravnim tekstom iz Botoritte u Španjolskoj, natpis u kamenu iz Galije i „Kalendar iz Colligniyja". Kalendar iz Colligniyja je brončana ploča na kojoj su ispisani dani, mjeseci i svečanosti keltske godine na galskom i jedan je od najbitnijih izvora o keltskim običajima. Većina tih dokumenata sastavljena je u razdoblju od početka 12. st. pa do kraja 16. st. U Irskoj, Škotskoj i Walesu bilo je to vrijeme literarnog preporoda koje nastupa nakon prijašnjega nemirnog razdoblja.[7]

Jedan od poznatijih dokumenata je manuskript koji se naziva „Knjiga o tamnosmeđoj kravi". On sadrži jednu od najpoznatijih priča iz epske sage Táin BóChuailgné („Pljačkanje stoke iz Cooleya") i opisuje junaka Cuchlaina koji izvodi svoj najveći podvig. Predaja govori da je prepisan iz starije knjige na koži ljubimca svetca Ciarana koji je živio u 19. stoljeću. Natpis na jednoj od stranica obznanjuje ime pisara. Bio je to Maelmuiri za kojeg se zna da je 1106. godine ubijen od strane razbojnika u crkvi iz Clonmacnoisa.[8]

Opsežnija, ali jednako stara jest „Knjiga iz Leinstera". Nju je početkom 12. stoljeća sastavio Finn MacGornan, kildarejski biskup. Ona također sadrži priče o Cuchulainnovim junačkim pothvatima te tako nadopunjuje stariju verziju iz Knjige o tamnosmeđoj kravi. Sa gledišta proučavanja keltske mitologije, manje važne su Knjiga iz Ballymota i Žuta knjiga iz Lecana koja potječe s kraja 14. stoljeća. Ipak, oba dokumenta potvrđuju informacije o keltskoj mitologiji iz gore navedenih dokumenata.

[6] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost,* str. 12.
[7] Isto, str.13.
[8] Isto, str. 13.

Što se tiče irskih manuskripta, najraniji i najvažniji, kao veliki izvor antičke keltske mitologije, danas je u posjedu Kraljevske irske akademije. Nažalost, sveden je na fragment od 138 stranica, ali sadrži velik broj priča koje su povezne sa starim irskim bogovima i herojima.[9]

Nasuprot tome, škotski manuskripti, koji su čuvani u edinburškoj knjižnici samo u nekim slučajevima datiraju iz 14. stoljeća. Većina ovih rukopisa potječe iz 15. i 16. stoljeća. Oni potvrđuju irske dokumente nadodane sagi o Cuchualinnu, čineći posebniji subjekt o drugom herojskom ciklusu koji se odnosi na ništa manje herojska djela Finna, Ossiana i Fenijanaca. Također sadrži i priče o drugim likovima, koji su stariji od Finna, ili Cuchlaina.[10]

Jednako sugestivno razmatranje približno nam određuje najstariju velšku mitološku proznu priču nazvanu „Mabinogi“ ili, točnije rečeno „Četiri grane Mabinogija“.[11]

Između 5. i 7. stoljeća poslije Kr. unikatno irsko pismo Ogham koristilo se za pisanje imena i mjesta na nadgrobnim spomenicima u Irskoj i područjima Velike Britanije koji su bili pod utjecajem irskih kolonizatora. Pisani dokument sastoji se od brojnih poteza kistom uzduž centralne linije. Prema nekim tumačenjima, njegov nastanak je vjerojatno inspiriran rimskim brojčanim sustavom. Međutim, najvažnije od svega je bila lakoća rezbarenja ravnih linija u kamenu u to vrijeme. [12]

Konačno, u većini slučajeva, informacije i mitovi ipak su se prenosili usmenim putem preko vještih profesionalaca koji su koristili složene mnemoničke tehnike kako bi sačuvali kompleksno, intelektualno naslijeđe. Popisi koji nabrajaju bajke, zakone i poslovice obično grupirane u skupine od tri, te poezija na irskom i velškom, nagovješćuju da se drevna usmena predaja nastavila sve do srednjeg vijeka, što je bilo dovoljno dugo da bi bila zapisana.[13]

[9] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost*, str. 12.
[10] Isto, str. 13.
[11] Isto, str. 15.
[12] Isto, str. 24.
[13] Isto, str. 25.

4. Kelti i njihov odnos prema prirodi

Neki povjesničari tvrde kako je u vrijeme rimske invazije postojalo tri oblika religije na britanskim otocima. Prvi je čisti panteizam Britanaca. No, treba napomenuti kako kasnije upravo ta religija starosjedilaca dolazi u dodir sa druidizmom iberijskih domorodaca (koji potječe sa Iberijskog poluotoka). Zbog toga dolazi do izmjene čistog panteizma Britanaca koji poprima određene karakteristike iberijskog druidizma. Također valja spomenuti i treći oblik religije. To je mješovita arijska i nearijska kulturu Goidela koje su već u to doba stopljene sa starosjedilačkom kulturom.[14] Potrebno je spomenuti kako sve tri religije dijele jednu bitnu sličnost, a to je poseban odnos prema prirodi.

Naime, Kelti su smatrali prirodu svetom, s njenom nepresušnom raznolikošću planina, rijeka, šuma, stabala i životinja, njenom prostranom zemljom i beskrajnim nebom. Posljedica toga bila je da je priroda često postajala predmetom važnih keltskih obreda. [15] Grci i Rimljani, koji su gradili složene hramove, često su se čudili i izrugivali činjenici da su se keltska božanstva štovala u jednostavnim otvorenim svetištima ili na neuglednim šumskim čistinama. [16] No, keltski umjetnički i religijski odgovor svijetu prirode bio je neobičan i snažan. Priroda je davala simbole: životinjski i biljni oblici pronalazili su se kao uzorci na raznom nakitu, oružju i oruđu. Kasnije su se nalazili i u dekoracijama u srednjovjekovnim rukopisima.

4.1. Šumska svetišta otvorena prema nebu i gajevi

Ukoliko nisu živjeli na području pod jakim klasičnim utjecajem, Kelti su rijetko skrivali svoja svetišta unutar kamenih hramova, dajući prednost prirodnim objektima poput stabala ili obala jezera kako bi razdvojili svetišta od svjetovnih prostora. U njihovoj percepciji, božanstva su obitavala u svim zakutcima prirodnog svijeta, a posebice oko izvora, gajeva i jezera. U slučaju postojanja posebnih svetišta, često su bila otvorena prema nebu. Primjer toga je korištenje drvenih platformi kao što je ona u blizini jezera La Téne u Švicarskoj. Kao još jedan primjer mogu se navesti platforme sagrađene od drveta i ilovače poput središnje strukture tvrđave Navan u okrugu Armagh u Irskoj.[17]

Posebna prirodna mjesta štovanja bili su gajevi. Ondje su se ljudi također mogli sastajati kako bi štovali bogove i duhove. Riječ za pojam „sveti gaj“ glasila je *nemeton* te se često

[14] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost*, str. 35.
[15] Isto, str. 36.
[16] Isto*, str.* 27.
[17] Isto, str. 28.

spominjala u keltskom svijetu. Grčki povjesničar Strabon (oko 64. pr. Kr.-21. pr. Kr.) tvrdio je da su se Kelti iz Galatije sastajali jednom godišnje kod „Drunemetona“, („Hrastovog svetišta“) kako bi odlučivali o važnim vjerskim i političkim pitanjima. Slično tome, ta riječ ima zajednički korijen s riječi *Arnemetia*, koje je ime lokalne božice britanskog plemena iz današnjeg Derbyshirea u Engleskoj. Njezino pojavljivanje u imenu rimsko-keltskog boga Marsa Rigonometisa, omogućuje mu titulu „Kralja Svetog gaja“. [18]

I obredi su također održavali brigu o svetosti prirodnog svijeta. Sitnije žrtve, koje su bile prinošene kako bi se održala plodnost zemlje, polagale u se u kućanske jame za skladištenje. Složenije i veće žrtve ostavljale su se u iskopima napravljenima posebno za određene obrede.

4.2. Svetišta blizu vode: izvori, rijeke i jezera

Obožavanje vode važno je obilježje keltske religije. Naime, povezanost vode i duhovnih moći uočljiva je u Europi već u ranom brončanom dobu. Rijeke su imale istaknutu ulogu u keltskim mitovima, a mnoge su imale božicu zaštitnicu. Za primjer se može uzeti Matrona, božica francuske rijeke Marne. U irskoj tradiciji, na primjer, ime božice Bóinn nadjenuto je rijeci Boyne. [19]

Nadalje, Kelti su također vjerovali u moć izvora. Zbog toga su velika svetišta često postavljali blizu izvora. Treba istaknuti kako za drevne Kelte nije postojala jasna razlika između medicinske prakse i liječenja natprirodnim sredstvima. Na primjer, božica Sequana bila je božica po kojoj je dobila ime rijeka Seina u Francuskoj. Često je prikazivana kako stoji u brodiću u obliku patke, a njezino svetište nalazilo se među izvorima rijeke u Burgundiji.[20]

Tijekom rimsko-keltskog razdoblja brojna svetišta posvećena drugim božanstvima-iscjeliteljima bila su toliko popularna da su se na tim mjestima gradila brojna svratišta i kupelji. Među najpoznatijima bilo je svetište božice Sulis Minerve. Nalazilo se kod drevnih izvora u Bathu u Engleskoj. Vjerovalo se da božica osim iscjeljivanja ima moć provođenja pravde među smrtnicima.

Drugi je primjer keltskog ekvivalenta Apolona, rimskog boga medicine bio bog Belenus. Na njegov oltar u mjestu Sainte-Sabine u Burgundiji su donošene figurice novorođenčadi i konja, posvećene nadi za izlječenjem.[21]

[18] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost*, str. 28.
[19] Isto, str. 34.
[20] Isto, *str.* 34.
[21] Isto, str. 35.

Veće površine vode, poput jezera, bile su također važna mjesta za izvođenje obreda. Grčki pisac Strabon spominje sveto jezero u blizini Toulousea u Francuskoj, za koje se pričalo da je prepuno blaga. No, spominje kako se nitko nije usudio krasti kako ne bi uznemirio bogove. Arheološka istraživanja otkrila su da se misteriozno blago sastojalo od predmeta bačenih u jezero, uključujući nakit, oružje i tjelesne štitnike. Sličan primjer koji može pojasniti razlog pronalaska toliko raznolikih predmeta je onaj u Angleseyu u Walesu. Naime, ondje su davni Britonci bacali predmete u jezero Lyon Cerrig Bach. Iako se s tim jezerom nije povezivalo niti jedno božanstvo, zavjetni predmeti pronađeni u njegovim vodama su ratne tematike. Smatra se kako su lokalni aristokrati vjerovali da je moć jezera ključna u njihovim bitkama.[22]

4.3. Putovanje na Drugi svijet

Vjera u život poslije smrti bila je važan dio keltske religije. Izvori tvrde da kod Kelta nije postojao koncept nagrada ili kazni nakon smrti. Ipak, žestina keltskih muškaraca u ratovima navela je klasične komentatore da pretpostave kako su se Kelti radovali ponovnom rođenju u zagrobnom životu. Iako ova teza nikada neće biti moći dokazana, činjenica da su mnogi pokopi uključivali pohranjivanje dobara u grob navodi nas na zaključak da su Kelti vjerovali da je prelazak iz života u smrt bio putovanje u novo postojanje te da su mrtvi trebali onamo poći pripremljeni. Iz kasnijih književnih izvora, može se vidjeti da je odredište mrtvih bilo viđeno kao nekakvo nezemaljsko, magično područje, ili kao Drugi svijet koji je bio dom nadnaravnim bićima i raznim čudovištima. Granice tog svijeta bile su promjenjive i svi su ih smrtnici mogli prijeći i ući u Drugi svijet. Sve to se činilo na vlastitu odgovornost.[23]

U određenim važnim trenutcima promjene godišnjih doba, ta fleksibilna granica gotovo je u potpunosti nestajala. Primjerice, na dan Beltaine (1. svibanj) i Samhain (1. studenog). U te dane stanovnici Drugog svijeta mogu vrebati smrtnike, pojavljujući se iz jama i drugih grobnih mjesta, za koje se vjerovalo da su ulazi u Drugi svijet.

U keltskoj književnosti, putovanja na Drugi svijet bila su veoma česte teme. Na primjer, u Irskoj, stanovnici tog kraljevstva bili su poznati kao Tuatha Dé Danann („Djeca božice Dana“) i živjeli su u Tir na nÓg („Zemlja mladosti“) ili u Tir na mBeo („Zemlja žena“). [24]

No, neki izvori ipak napominju kako smrt nije uvijek bila preduvjet za odlazak na Drugi svijet. U nekim pričama se spominje kako su ponekad žene smrtnika bile otete kao mladenke

[22] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost*, str. 35
[23] Isto, str. 64.
[24] Isto*, str.* 66.

za muškarce sa Drugog svijeta. Također se spominju i junaci koji su otišli na Drugi svijet i nikada se nisu vratili. [25]

Iako su pripovjedači često smještali tajanstvene i prelijepe svjetove unutar drevnih mjesta na kojima su se obavljala pokapanja poznatih u Irskoj kao *sidbe* („vilinska brda"), često su zamišljali i idilične otoke Drugog svijeta, daleko na morskoj pučini. Primjeri za to su Embain Abblach („Predio jabuka") ili Magh Meall („Veličanstvena ravnica"). Irske bajke poznate kao *immrama*, opisuju pomorska putovanja na Drugi svijet, tokom kojih skupine junaka ili svetih ljudi posjećuju razne otoke gdje u simboličnim avanturama moraju pokazati svoju inteligenciju i hrabrost.[26]

Nadalje, neke su otoke posjećivali duhovi čudnih zvijeri, na primjer, čudovišne mačke. Neki otoci imaju izvore vina i stabla uvijek puna plodova i egzotičnih ptica dok neke otoke nastanjuju prekrasne žene Drugog svijeta.[27]

Književnost i narodni običaji Walesa također bilježe snažno vjerovanje u mistični Drugi svijet. Srednjovjekovna zbirka velških pripovijest „Mabinogi" pripovijeda kako se junak Pwyll dogovorio da će zamijeniti mjesta s Arawenom, kraljem Annwna, Drugog svijeta. Pwyllov prelazak u Annwn pomogao je kralj Arawn, koji mu je dopusti da ga vode čarobni crvenouhi psi. Putnik i povjesničar iz 12. st., Gerald iz Walesa, pisao je kako je jednom prilikom upoznao čovjeka koji je kao dječak posjetio prekrasno kraljevstvo bez sunca čiji stanovnici nisu nikada lagali te su jeli samo šafran i pili mlijeko. Međutim, mladi posjetitelj nije poštovao sveta pravila tog Drugog svijeta i ukrao je zlatni pehar. Njegova kazna bila je da nikada više ne nađe ulaz na taj svijet.[28]

[25] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost,* str. 66.
[26] Isto, str. 67.
[27] Isto, str. 68.
[28] Isto, str. 69.

5. Druidi

Svećenici Kelta su poznati pod imenom druidi. Ta riječ izvedena je iz korijena „DRU“ što označava drvo, posebno hrast i to na nekoliko arijskih jezika. Ova teza se općenito uzima kao dokaz da su posebno štovali kralja drveća, premda ga ne prihvaćaju svi znanstvenici. Samim druidima je simbol bio hrast, simbol dugovječnosti i tradicije. [29] Nadalje, imela, parazit hrasta, bila je istaknuta među njihovim „biljkama moći“ i imala je veliku ulogu u njihovim ritualima. Čak i kasniji nastavljači druidske tradicije ,bardi i ovati, pokazuju veliku povezanost sa prirodom. Dokaz tomu je da je bardima simbol breza, simbol novih početaka. Ovati, kao predstavnici neo paganizma uzeli su si za simbol tisu koja je simbol vječnosti te smrti i ponovnog rođenja.[30]

Keltski druidi bili su svećenici, liječnici, čarobnjaci, proroci, teolozi, znanstvenici i povjesničari svog plemena. Posjedovali su svu duhovnu moć i sve ljudsko znanje, a po rangu su bili odmah iza kraljeva i vođa.[31] Bili su oslobođeni bilo kakve državne službe, bez obzira je li u pitanju bilo sudstvo ili ratna obveza, kako ih ništa ne bi ometalo u njihovoj svetoj dužnosti. Druidske odluke bile su konačne, a oni koji im se nisu pokoravali bili su ekskomunicirani ili ih se izbjegavalo.[32]

O samim učenjima druida zna se vrlo malo. Naime, oni nikada nisu dopustili zapisivanje njihovih doktrina. Cezar, međutim, kazuje: „jedna od njihovih vodećih dogmi uključuje neuništivost duše, koja nakon smrti prelazi u drugo tijelo“.[33] Svojim učenjem potiču ljude na vrlinu, a također uče mlade o prirodoznanstvu te utjecaju moći i bogova. Izvor za prethodno navedeno je brončani kalendar pronađen 1897. u francuskom gradu Coligniyju. [34] Njegova važnost leži u tome što je na njemu zapisano mnogo druidskih proročanstava i zabilješki. Upravo taj kalendar je najdulji poznati galski zapis. Datira se u prvo stoljeće poslije Krista i na njemu su zapisi na latinici. Sadrži popis šezdeset dva mjeseca u periodu od pet godina u galskom kalendaru. Velika je vjerojatnost da je kalendar pomagao druidima u proročanstvima na temelju astronomskih predviđanja. Ta sposobnost povećavala je ionako velik druidski utjecaj i značaj u zajednici.[35]

[29] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 9.
[30] Isto, str. 178.
[31] Stuart Piggott, *The Druids*, Thames & Hudson, London, 1985., str. 112.
[32] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost, str.* 33
[33] Isto, str. 34.
[34] Isto, str. 33.
[35] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 89.

Što se drugih naroda tiče, misli se da su Rimljani prema njihovoj mudrosti osjećali strahopoštovanje, premda su vjerojatno i druidi preuzeli neke znanstvene i filozofske teorije od klasične kulture. [36]

Što se tiče onodobnih zapisa o druidima, najstariji i najinformativniji pisci o druidima bili su Strabon, Diodor Sicilski i ponajviše Julije Cezar.[37] Poznati političar i vojskovođa Julije Cezar bio je za razliku od mnogih onodobnih kroničara veoma pozitivno zainteresiran Keltima i keltskom kulturom. To naravno uključuje misao da je bio fasciniran i druidima kao ličnostima. U svojim zapisima kaže da su druidi bili jedni od dviju najbitnijih klasa ljudi. Druga bitna klasa bili su vitezovi. On također spominje kako su i sami druidi nekad bili vitezovi, a time i najvažniji ljudi i vođe plemena. Nadalje piše kako su bili najhrabriji od svih ljudi zbog njihovog hrabrog odnosa prema smrti i zbog toga što su najviše znali o Drugom svijetu.[38] Cijenjeni su bili i zbog svojih mudrih savjeta i velike količine saznanja. Spominje kako su bili upoznati sa kretanjem zvijezda, o Suncu, Mjesecu, veličini zemlje, filozofiji te mitologiji.[39]

Julije Cezar je bio toliko zainteresiran za druide da se upoznao sa dosta njih. Jedan od najpoznatijih druida ikad spominje se u 60 g.pr.Kr. To je Divitiacus, jedan od dvojice vođa jednog keltskog plemena. Prema Cezaru, Divitiacus je bio aeduanski plemenski vođa i njegov osobni prijatelj koji se zalagao za prijateljske odnose sa Rimljanima. Opisao ga je kao cijenjenog druida, vještog govornika i sposobnog političara.[40]

Što se tiče izgleda i odijevanja, druidi su najčešće opisivani kao postariji muškarci sa sijedom kosom, uvijek obučeni u bijelo. Oni su vjerovali da priroda ima odgovor na svako pitanje i njihova povezanost sa prirodom bila je tolika da su im i simboli i odgovori u većini slučajeva bili povezani sa prirodom. Primjer jednog od najpoznatijih druidskih simbola je druidsko/zmijsko jaje. Taj predmet navodno je bio napravljen od otrova ljute zmije i služio je kao talisman koji je donosio pobjedu u sudskim procesima. [41]

Poznato je i to da su i žene ponekad nosile titule druida. U zapisima se najčešće spominje kako su vodile religijske obrede, izvodile teške rituale te propovijedale budućnost rimskim carevima. Na primjer, Severus Aleksandar i Dioklecijan, obojica rimski carevi, spominju postojanje ženskih druida koje su im proricale sudbinu.[42] U irskim i velškim mitovima su pak

[36] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost*, str. 36
[37] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 14.
[38] S. Piggott, *The Druids,* str. 114.
[39] Isto, str. 10.
[40] Isto, str. 44.
[41] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 46.
[42] Isto, str. 88.

opisivane kao vještice koje su bile učiteljice mnogim plemenskim herojima u tome što su im propovijedale o ratnom umijeću i raznim drugim temama. [43]

U kasnijim razdobljima, u vremenima Rimskog Carstva, mnogi carevi progonili su Kelte, a ponajviše njihove predstavnike i duhovne vođe-druide. Najmanji uspjeh imali su u Galiji. Izvor informacija za ta vremena su *Augustijevske priče* koje sadrže mnoge zabilješke o druidskim prorocima koji su se pretvarali da su mediji i koji su „nastupali" na dvoru careva Severa Aleksandra i Dioklecijana u 3. st. nakon Krista. Drugim riječima, sa vremenom su se druidi primirili i prilagodili tadašnjem poretku i vremenu. Mnogi pisci pišu o druidima u tim vremenima. Jedan od njih je Auzonije, pisac iz Bordauxa iz 4 st. nakon Krista piše u svom „Commemoratio Professorum Burdigalensium" o druidima u Akvitaniji i Britaniji koji su bili poznati kao slavni govornici. Nadalje se spominje kako su druidi kasnije djelovali kao profesori, liječnici i čuvari oralne tradicije.[44]

Što se tiče Irske, sa dolaskom kršćanske pisane tradicije, u 5 st. poslije Krista, zapisi o druidima postupno nestaju. No, ipak se u nekim zapisima još uvijek spominju pagani i druidi te ponajviše njihov prijelaz na kršćanstvo. Druidska oralna tradicija u doba pokrštavanja može se prepoznati ponajviše u srednjovjekovnim bardima, poetama i govornicima.[45]

5.1. Druidska svetišta

Svetišta su bila veoma važan dio keltske religije te su osim druida, bili najvažniji sastojci u druidskim obredima. Svakako najpoznatiji objekt koji treba spomenuti na samom početku je Stonehenge. Stonehenge je grupa megalita okupljena u krug koja se nalazi na Salisbury Plainu u Wiltshireu na jugu Engleske. Iako su neki povjesničari prije smatrali da je ova konstrukcija keltskog podrijetla, bitno je izjaviti da Stonehenge nije izgrađen od strane Kelta. Dokazi za to su da je korišten u razdoblju dok Kelti još nisu stupili na britansko tlo (u razdoblju neolitika do brončanog doba). No, postoje mnoge teorije da su ga Kelti preuzeli i koristili u svojim religijskim obredima. Jedan od razloga je strahopoštovanje prema kamenoj konstrukciji. Najvjerojatnije je Stonehenge bio korišten kao promatračnica neba gdje su se promatrali

[43] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 93.
[44] Isto, str. 15.
[45] Isto, str.15.-16.

zimski i ljetni solisticij i ostale promjene. Također je moguće da je bio i hram posvećen Suncu.[46]

U kasnijim razdobljima mnogi keltski druidski hramovi prekriveni su novijima, grčko-rimskim hramovima. Što se tiče Britanije, neka najpoznatija nalazišta koja se mogu spomenuti su Lowburry Hill u Oxfordshireu, Llyn Fawr u južnom Walesu te svetište (kasnije rimski Aquae Sulis) blizu rijeke Avon u sjeverozapadnoj Engleskoj.[47]

5.2. Žrtvovanja

Žrtvovanja su igrala veliku ulogu u vjerskom životu Kelta. Sama uloga druida u žrtvovanjima vrlo je bitna. Jedan od grčkih pisara koji je pisao o Keltima je Diodor. On spominje kako se nijedno žrtvovanje ne provodi bez druida.[48] Ta informacija je veoma bitna jer pomaže u boljem shvaćanju keltskog socijalnog sustava. Također pomaže u shvaćanju važnosti druida te u njihovom veoma posebnom položaju u društvu.

Što se tiče samog postupka, neki pisci navode kako su se u žrtvovanjima upotrebljavala posebna oprema i specijalizirano oružje. Osim probadanja i ubijanja lukom i strijelom, klasični pisci spominju i vješanje, bodenje, paljenje i utapanje kao načine ubijanja. Različiti načini ubijanja upućuju na različite invokacije raznim bogovima. Moguće je da su krvave žrtve poput probadanja bile provođene na drugačijim prilikama i događajima nego one koje su uključivale utapanje i paljenje.[49]
Mnogi izvori opisuju kako su žrtvovanja bila jedan od načina diviniziranja. Samo žrtvovanje može se protumačiti kao dar besmrtnosti nadnaravnim moćima što je od velike važnosti bogu kojemu se žrtva posvećuje. Dva bitna pojma uz žrtvovanje su davanje i odvajanje. Dar je doslovno dan bogovima. Davanje je upriličeno ubijanjem, mutilacijom ili ogoljavanjem ite bojanjem žrtve.[50]

Kao poseban primjer žrtvovanja u ovom radu uzet će se primjer „Čovjeka od pletera“. To je bila humanoidna konstrukcija napravljena od granja i slame u koju su bili stavljeni ljudi i druge vrste žrtvi koji bi potom bili zapaljeni u čast bogovima. Čak i dan danas se „uspomene“

[46] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 176.
[47] Isto, str. 108.-109.
[48] Isto, str. 73.
[49] Isto, str. 71.
[50] Isto, str. 72.

na ta žrtvovanja održavaju diljem Europe. Na primjer: u Njemačkoj se i danas pale ljudi od slame u vrijeme određenih festivala.[51]

5.3. Druidi danas

Moderno druidstvo danas se najčešće pojavljuje kao neo-paganizam ili neo-paganski pokret uz religije kao što su Wicca, Šamanizam i Odinizam. Najčešće se štuje Majka Priroda: Zemlja i Sunce te povezanost živih bića. Druidstvo danas provodi see u obliku festivala, časopisa, pjesama te knjiga o određenoj grani ove veoma razgranate religije.[52] Također je bitno napomenuti da današnje moderne verzije druidizma koriste i štuju (iako preinačene) stare druidske običaje. Neki od njih su Samhain, Imbolc, itd.[53]

[51] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 75.
[52] Isto, str. 159.
[53] Isto, str. 164.

6. Keltski bogovi

Kelti su štovali sile prirode i nisu zamišljali božanstva u antropomorfnom obliku. Kasnije, kako se rimsko carstvo širilo, klasični utjecaj na keltsku umjetnost je postao neosporan te su predodžbe bogova i božica u ljudskom obliku i kod njih postale sve češće. Izvori pišu da kad su Kelti napali grčki hram u Delfima 279. godine pr. Kr., da se njihov vođa Brennus nasmijao prikazima grčkih bogova u ljudskom obliku.[54]

Potrebno je istaknuti kako su sa vremenom, prema antičkim izvorima, keltska božanstva često dobivala imena po rimskim božanstvima sa kojima su bili povezani po svojim funkcijama i značenju. Na primjer, bog mladenačke ljepote, glazbe i medicine nazivao se Apolon dok je bog rata i ratnika nazvan Mars. Također je važno spomenuti kako je danas poznato oko 300 imena keltskih bogova.[55] Nadalje, u kasnijem, galo-rimskom periodu, podudarajuća keltska i rimska božanstva su spojena pa su nazivana dvostrukim imenima.

Sličnost koju Kelti dijele sa ostalim religijama je ta da su pored većine bogova ponekad stajale životinje koje su simbolizirale nešto povezane sa samim božanstvom. Na primjer, svinje i medvjedi smatrali su se svetim životinjama, te su bili povezani sa ratovanjem i lovom, važnim disciplinama Kelta.[56] U slijedećim poglavljima vidjet će se prethodno opisano.

6.1. Galska božanstva

Pregled galskih božanstava počinje sa keltskom inačicom boga Merkura. Naime, pravo ime keltskog Merkura je nepoznato, ali je često bio povezivan sa božanstvom imena Lugus. Slike Lugosa sa preživjelih rukotvorina je teško prepoznati, no nazivi suvremenih gradova, kao što su Lyon i Leiden u Nizozemskoj potječu od pradavnog toponima Lugdunum („Tvrđava boga Lugusa“).[57] Dalje, u irskim pripovijestima, Lugh Samhildénach („Lugh koji je posjedovao svu umjetnost“) važna je osoba za koju se vjeruje da je povezana s Lugosom. No, zanimljivo je to što su postojala dva slična festivala vezana za Lugosa. Održavali su se u otprilike isto doba godine u Lyonu i u Irskoj. Bili su to festival Lugosa u kolovozu u Lyonu i tradicionalni festival žetve zvan Lughnasa koji se održavao u Irskoj prvog kolovoza. [58]

[54] M. J. Green, *Exploring the World of Druids*, str. 28.
[55] Isto, str. 28.
[56] Isto, *str.* 28.
[57] Miranda Aldhouse-Green, *The Gods of the Celts,* Sutton Publishing, London, 1993.,str. 150.
[58] Isto, str. 151.

Međutim, trans-keltska božanstva kao što je Lugos obično su iznimke. Češće je štovanje iskazivano na lokalnoj razini, pa se tako dvije trećine imena božanstva zabilježenih u drevnim zapisima pojavljuju samo jednom. Kao što je potvrđeno na primjeru Merkura (Lughosa), mislilo se da keltska božanstva imaju brojne funkcije. [59]

Slično tome, galsko-rimski bog poznat kao Mars (Lenus) bio je važan bog plemena Treveri u sjeveroistočnoj Galiji i prikazan je kao ratnik, ali je također štovan kao moćan bog iscjeliteljstva. Na primjer, štovatelji rimsko-keltskog svetišta u Trieru, glavnom gradu Treverija, zazivali su Marsa (Lenusa) da zaštiti djecu.[60]

Prema rimskom pjesniku Lukanu (39. pr. Kr.-65. pr. Kr.) Kelti su štovali krvožedne bogove u mračnim i zaraslim šumskim svetištima.[61] Iako dokazi pokazuju da je to najvjerojatnije preuveličana istina, kao što je već opisano, Kelti su nedvojbeno šume smatrali svetim mjestima mistične moći, ali i opasnosti. Poznato keltsko božanstvo posebno vezano uz šumu bio je „Rogati bog“, gospodar životinja koji je obično bio prikazan s jelenjim rogovima. Jedan od prikaza toga šumskog boga, još iz prvog stoljeća prije Krista, daje mu njegovo keltsko ime, a to je Cernunnos ili „Rogati svetac“. Ovaj naziv, najvjerojatnije je lokalno ime, a ispisan je na galsko-rimskom oltaru iznad izrezbarene starije figure koja na sebi ima dvije ogrlice te rogove i uši jelena. Upravo taj oltar dolazi iz svetišta galskog plemena Parisii, koje je svoje ime dalo glavnom gradu Francuske: Parizu. Cernunnos je bio povezan s blagostanjem i izobiljem prirode. Također je ponekad prikazivan s papcima te jelenjim rogovima i ušima i prema tome možemo uvidjeti njegovu bliska povezanost sa šumskim jelenom. Upravo to ga čini simbolom muške potentnosti. Također se pojavljuje na „Kotlu iz Gundestrupa“ s rogatom zmijom, hibridnom zvijeri koja je povezana s obnovom i plodnošću. Kao zmija i jelen redovito gubi i obnavlja dio svoga tijela: njemu jednom godišnje otpadaju i ponovno rastu rogovi.[62]

Što se tiče ženskih božica, prema keltskom vjerovanju, najpoznatija božica bila je majka svih božica. Ona je predstavljala bogatu zemlju, žensku plodnost i obnavljanje. Majka božica pojavljivala se u mnogim oblicima. Primjerice, keltska božica Aveta bila je jedna od nekoliko božanstava štovanih u Trieru, glavnom gradu Treverija u sjeveroistočnoj Galiji. Hodočasnici

[59] M. Aldhouse-Green, *The Gods of the Celts,* str. 31.
[60] Isto, str. 31.
[61] Isto, str. 158.
[62] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost,* str. 50.

su u njenim svetištima ostavljali zavjetne slike majke božice kako drži simbole blagostanja i obilja kao što su voće, maleni psi ili djeca. [63]

Kompleksni simbolizam majki božica bio je još snažniji zbog činjenice da su one često bile grupirane u trojstva. To dokazuju arheološki ostaci. Na primjer, nekoliko prikaza majki pronađenih u Porajnju prikazuju dvije starije božice pokraj jedne mlađe. Također se ta tvrdnja može poduprijeti materijalnim dokazima pronađenima u Burgundiji. Ondje jedna božica obično drži novorođenče, dok druge dvije nose predmete poput komada tkanine ili pribora za pranje. Neka trostruka božanstva prikazivana su s vretenom, povezujući majku božicu sa verzijama triju klasičnih božica suđenica iz rimske religije. Iako su se zavisno religije kojoj su pripadale, razlikovale u nekim obilježjima, u obje religije te tri božice simbolizirale su krug života od rođenja do starosti i smrti.[64]

Druge su božice prikazivane zasebno, a njihove su se funkcije često mogle pretpostaviti iz njihovih imena, atributa i životinja koje su im prikazivane u blizini. Tako primjerice malena rimsko-keltska brončana figura iz Berna u Švicarskoj prikazuje božicu koja nudi košaru s voćem medvjedu. Ime božice jest Artio, što znači „medvjed“. [65]

Slično tome, galska božica Sirona bila je povezana sa zmijama. To vjerojatno znači da je bila iscjeliteljica, a ne zaštitnica zmija, koje su u drevnom svijetu bile posvuda raširen simbol liječenja. Mnoga njena svetišta bila su smještena na izvorima, što potvrđuje iscjeliteljsku ulogu.[66]

Konačno se može reći da je jedan od najvažnijih i najprisutnijih elemenata umjetnosti zapadnoeuropskih Kelta bilo korištenje trojstava, koja su simbolički prikazivana trostrukim uzorcima ili kao trostruka božanstva. Također su keltska božanstva često prikazivana u oblicima s tri lica ili glave te su takve su slike naglašavale simboliku glave. Klesarije u kamenu koje prikazuju tri glave okrenute u tri različita smjera pronađene su čak u međusobno veoma udaljenim dijelovima Europe kao što su Irska i Njemačka, a taj je motiv bio važan i u starom središtu galskog plemena Remi koje se nalazilo na području oko Rheimsa u Francuskoj. [67]

[63] J. Wood, *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost,* str. 42.
[64] Isto, 42.
[65] isto, str. 42.
[66] isto, str. 35.
[67] Isto, str. 60.

6.2. Bogovi Gaela: velška, irska i britanska božanstva

Od dviju keltskih rasa Britanije, najbolje sačuvanu mitologiju ima ona starija- gaelska. Za tu tvrdnju su dokazi drevni irski manuskripti koji pružaju informacije koje objašnjavaju likove i koji im daju određenu jasnoću.[68] U daljnjem tekstu opisat će se priče koje su nastale o tim božanstvima.

Kao što se Olimpljani bore s Titanima, Deve sa Asurama, tako se i bitka u gaelskom nadnaravnom svijetu vodi između dvije suprotstavljene vojske. Na jednoj su strani dobri bogovi, to jest bogovi dana, svjetla, života, plodnosti, mudrosti i dobra. Oni su također veliki duhovi koji simboliziraju dobrostive vidove prirode, umjetnost i inteligenciju čovjeka. Na drugoj su pak strani demoni noći, mraka, neplodnosti i zla. Oni su neprijateljske snage iza očitovanja oluja, magle, suše i bolesti. [69]

Bogovi svijetla su okupljeni kao božanska obitelj oko božice Danu, od koje uzimaju svoje dobro poznato ime Tuatha Dé Danann, „Pleme“ ili „Narod božice Danu“. Tamna božanstva su povezana sa ženskim božanstvom Domnum. Njihov kralj Indech opisan je kao njezin sin, a oni se nazivaju „Domnuini bogovi“. Riječ „Domno“ vjerojatno označava „pomor“ ili „duboko more“. Ista ideja također je izražena u njihovom bolje poznatom imenu Fomori, izvedenom iz dviju gaelskih riječi. Doslovni prijevod imena Fomori bio bi „pod morem“.[70]

Fomori su smatrani starijima od bogova. Postojali su prije njih, ali im je bilo predodređeno da na kraju padnu. Potomci „Kaosa“ i „Stare noći“ opisivani su kao ogromni i deformirani stvorovi. Na primjer, neki su imali samo jednu ruku i nogu, dok su drugi imali glave koza, konja ili bikova.

Primjer najpoznatijeg i najgroznijeg od svih Fomora bio je Balor. Za njegova se oca kaže da je bio jedan od Buarainecha, to jest „kravljeg lica“. Sam Balor bio je neka vrsta kombinacije klasičnih Kiklopa i Meduze. Iako je imao dva oka, jedno je stalno bilo zatvoreno jer je bilo toliko otrovno da bi ubilo svakog koga bi pogledao.[71]

Mit o Balorovom oku još je uvijek živo u Irskoj. Naziv „Balorovo oko“ je za ono što seljaci drugih zemalja nazivaju „urokljivo oko. Također je važan i “ Balorov dvorac“ . To je ime

[68] Charles Squire, *Mitologija Kelta,* CID-NOVA, Zagreb, 2005., str. 47
[69] Isto, str. 47.
[70] Isto, str. 48.
[71] Isto, str. 48.

neobične i zanimljive stijene na otoku Tery. Taj otok znan je kao fomorski izlaz na zemlju. Njihovo stanište nalazilo se u mračnim dubinama mora. [72]

Postoje i iznimke što se tiče fizičkog izgleda Fomora. Na primjer, Elathan, jedan od njihovih vođa, prikazan je kao veličanstveni miltonski princ tame (što znači lijep i zanosan). Također, i njegov sin Bress bio je sinonim za lijepo. Lijepe poljane, utvrde, pivo, muškarac ili žena bili su uspoređivani s njegovom ljepotom.[73] Bitno je spomenuti kako su Balor, Bress i Elathan tri Formora čiji se likovi najjasnije naziru iz magle daleke antike. [74]

Očit utjecaj drugih religija na keltsku religiju može se potvrditi kroz sljedeće opise i usporedbe keltskih bogova.

Prvo je bitno spomenuti najstarije žensko božanstvo: Danu. Ona je božica po kojoj je čitava hijerarhija bogova dobila ime: Tuatha Dé Danann. Također su je zvali Anu ili Ana, a njezino ime povezuje se sa dvjema poznatim planinama pokraj Killareya. Danas se jednostavno zovu „bradavice“ dok su prije bile poznate kao Anine bradavice. Dakle, Danu je univerzalna majka. Njezin suprug nikada se ne spominje poimence, ali iz britanske antologije može se pretpostaviti da je to bio Bilé, u gaelskoj tradiciji poznat kao bog Hada. On je bio vrsta keltskog Dis Patera, od kojeg su nastali prvi ljudi. Sama Danu vjerojatno je predstavljala zemlju i plodnost. Može se usporediti s grčkom Demetrom. Svi drugi bogovi, barem imenom, njezina su djeca. [75]

Najveći od Danine djece bio je Nuada, nazvan Argetlám, ili „On zlatnih ruku“. On se može opisati kao gaelski Zeus ili Jupiter, ali i kao bog rata. Ovdje je bitno spomenuti jedan od glavnih izvora ove informacije, Rimljane. Oni su galskog Comulusa (što znači „Nebo“) poistovjećivali sa svojim bogom rata,Marsom. Comulus je prema izvorima, bio dvostruki kralj koji je posjedovao jedno od četiri mistična blaga Tuaha Dé Danann: nepobjedivi mač.[76]

Prema latinskom pjesniku Lukanu, štovalo ga se prinašanjem ljudskih žrtava. Vjerojatno je bio sličan galskom Taranisu čiji kult „nije bio ništa nježniji od skitske Dijane“, a koji upotpunjuje trojstvo s „nemilosrdnom Teutates“ i „groznim Hesusom“. Ovim bogovima su se također prinosile ljudske žrtve. [77]

[72] C. Squire, *Mitologija Kelta,* str. 49.
[73] Isto, str. 49
[74] Isto, str. 50.
[75] Isto, str. 50.
[76] Isto, str. 50.
[77] Isto, str. 51.

Bitno je spomenuti da je bilo čak pet božica rata: Fea ili „Puna mržnje“; Nemun ili „Otrovna“; Badb ili „Bijesna“; Macha (personifikacija „bitke“); i iznad svih njih Morrigu ili „Velika kraljica“. Ta uzvišena božica Gaela može se poistovjetiti sa grčkom Herom. Najvjerojatnije je simbolizirala Mjesec, za kojeg su rane rase vjerovale da je prethodnik Sunca. Najčešće je prikazana naoružana sa dvama kopljima u ruci. Ovdje se može povući paralela sa Aresom i Posejdonom u Ilijadi jer je i njezin ratni poklič bio jednak onome desetak tisuća ljudi. Kad god bi izbio rat između ljudi ili bogova, ona, Velika kraljica, bila je nazočna u svom vlastitom obličju, prerušena u „crnu vranu“ ili s kapuljačom na glavi. Često je opisivana kako lebdi iznad boraca u društvu Fee, Nemon, Badb te Mache.[78]

Nakon Nuade, najveći od bogova bio je Dagda, čije ime vjerojatno znači „Dobar bog“. Stari irski tekst nazvan „Izbor imena“ piše da je Dagda bio bog zemlje. Imao je kotao nazvan „Unry“, u kojem je svatko nalazio hranu prema svojim zaslugama i od kojeg nitko nije otišao nezadovoljan. Također je posjedovao i živu harfu. Kada je svirao na njoj, godišnja doba pojavljivala su se prema redoslijedu. Zanimljiv podatak je taj kako je jako volio zobenu kašu. Opisivan je kao strašan i opasan ratnik, koji je uvijek vukao za sobom ratni buzdovan s osam šiljaka, kojeg su osmorica ljudi zajedno jedva vukli. Bio je odjeven u jednostavnu smeđu tuniku i kratke krznene čizme.[79]

Dagdina žena zvala se Boann. U legendi se povezuje s rijekom Boyne kojoj je dala ime i postojanje. [80]

Bog Dagda je imao nekoliko djece. Najvažnija od njih su: Brigit, Angus, Mider, Ogma i Bodb Crveni.

Dagdina najpoznatija kćer je Brigit, Ona je božica vatre, srca i poezije. Gaeli su je držali za materijalni, supersenzualni oblik vatre. No, rano pokrštavanje Irske daje ovoj poganskoj božici ulogu svetice te tako kanonizirana, dobiva veliku popularnost kao sveta Bridget ili Bride.[81]

Najpoznatiji Dagdin sin Angus se naziva i Mac Oc što znači „Sin mladosti“ ili „Mladi bog“. Ovaj lik keltske mitologije prikazan je kao gaelski Eros, vječno mladi i šarmantni eksponent ljubavi i ljepote.[82]

[78] C. Squire, *Mitologija Kelta,* str. 51.
[79] Isto, str. 52.
[80] Isto, str. 53.
[81] Isto, str. 54.
[82] Isto, str. 54.

Nadalje treba spomenuti Midera. On je također bio legendarni junak te bog podzemnog svijeta (gaelski Pluton). Kao takav se povezuje s otokom Falga-danas otok Man-gdje je imao uporište u kojem je držao tri predivne krave i magični kotao. Također je bio vlasnik „tri vrane odbijanja i neotesanosti“.[83]

Ogma, vjerojatno zvan Cermait, tj. „medenih usana“, bio je bog književnosti i rječitosti. Oženio je Etan, kći Diancechta, boga liječništva. Jedan od njegove mnogobrojne djece zvao se Tuirenn. Njegova tri sina su ubila oca boga Sunca. Drugi sin, Cairpré, postao je profesionalni bard Tuatha Dé Dananna, a ostala tri kratko su vrijeme vladala božanskom rasom. Kao zaštitnik književnosti, Ogma je bio zaslužan za izum poznate Ogma abecede. Bio je to autohtoni tekst Irske koji se kasnije širi i na Veliku Britaniju. Natpisi s ogmičkim znakovima pronađeni su u Škotskoj, na otoku Man, u južnom Walesu, Devonshireu, kod Silchestera, u Hampshireu, rimskom gradu Calleva Attrebatum, itd.[84]
Posljednji od Dagdine važnije djece je Bodb Crveni koji ima veću ulogu u kasnijim mitovima. Nasljeđuje oca kao kralj bogova. Poglavito je vezan za jug Irske, posebno za planine Galtee i Lough De Arg gdje je imao poznati sidh ili podzemnu palaču. [85]

„Posejdon“ panteona Tuatha Dé Dananna zvao se Lêr. Manannan mac Lir bio je zaštitnik pomoraca koji su ga zazivali kao „Boga Predgorja“ te trgovaca, a smatran je prvim članom njihovog prvog ceha.[86]

Goibniu, gaelski Hefest, koji je narod božice Danu učinio neranjivim uz pomoć svog magičnog pića, također je bio kovač njihova oružja. Uz pomoć Luchtainé, nebeskog stolara, i Credné, nebeskog brončara, izradio je oklop pomoću kojega su Tuatha Dé Dananni pobjedili Fomore u jednoj mitskog borbi.[87]

Jednako koristan bio je Diancecht, bog medicine. Jednom je spasio Irsku i neizravno je bio uzrokom imenovanja rijeke Barrow. Diancecht je imao dvoje djece, također medicinara: sina Miacha i kćer Airmid.[88]

[83] C. Squire, *Mitologija Kelta,* str. 54.
[84] Isto, str. 55.
[85] Isto, str. 57.
[86]Isto, str. 57.
[87] Isto, str. 58.
[88] Isto, str. 61.

U keltskoj mitologiji je također bilo i puno manjih bogova. Oni su najčešće bili lokalna božanstva i nisu imali neku prepoznatljivu ulogu u većini keltskih priča (npr. Net, Ri, Bet, Corb i Beth).[89]

Opisi i priče o britanskim bogovima često dolaze do nas u cjelovitoj formi. Samo se u „*Četiri grane Mabiongija*" britanski bogovi pojavljuju u pravom karakteru nadnaravnih bića, gospodara magije, s nesputanim ograničenjima kojima su okruženi smrtnici. [90]

Bitno je spomenuti kako se britanski se bogovi ponekad prikazuju podijeljeni u tri obitelji: „Djeca Dône", „Djeca Nudda" i „Djeca Llyra".

Djeca Dône bila su bogovi neba. Njihova imena zapisana su velikim slovima na nebu u obliku zviježđa. Na primjer, zviježđe „Kasiopejina stolica" bio je britanskim precima Llys Don ili „Dônin dvor". Nadalje, Dôninoj kćeri Arianrod bila je posvećena „Sjeverna kruna" ili Caer Arianrod („Dvorac Arianrod"). Dôninom sinu Gwydionu bio je posvećen Mliječni put koji se nazivao „Dvorac Gwydiona". Povezanost sa nebom se također ističe i u tome što je najveći od Dônine djece pod imenom Nudd ili Llud svojim karakteristikama sličan gaelskom i britanskom Zeusu. Opisuje se kako je on u ranim velškim pjesmama bog bitke i mrtvih, dok u kasnijim pričama postaje onaj koji stoji nad đavolima u Anwanu da zaštiti tadašnju rasu. Kasnije se smatra kraljem Tylwyth Tega (kraljem velških vila). U Crnoj knjizi i Caermarthena on je moćan lovac ljudskih duša koji jaše svog demonskog konja.[91]

Dôn je imala brata Mâtha koji je bio poznat kao dobri vladar podzemnog svijeta, srodan Beliu, ili je to možda isti bog pod drugim nazivom.[92] On je imao sestru Arianrod ili „srebrni krug" koja mu je bila i supruga. Iz te veze rođeni su blizanci Dylan i Lew. Za njih se smatra da predstavljaju blizanačke snage svijetla i tame.[93]

Kao posljednje dijete božice Dôn spominje se božica Penardum, o kojoj se malo zna. Poznato je jedino da je bila žena boga sunca Llyra. Ime Llyr vjerojatno označava „more". Britanski bog mora istovjetan je gaelskom. U velškoj literaturi opisan je kao Llyr Ilediath, tj. „Llyr zaboravljenog jezika"a u toj verziji imao je ženu Iweridd (Irska). Glavni grad njegovog štovanja još se uvijek naziva po njemu-Leicester, to jest, Llyr-cestre, a u ranijim danima Caer

[89] C. Squire, *Mitologija Kelta*, str. 63.
[90] Isto, str. 231.
[91] Isto, str. 232.
[92] Isto, str. 239.
[93] Isto, str. 240.

Llyr.[94] „Irska“ je rodila Llyru dvoje djece: kćerku Branwen i sina Brâna. Za Branwen se zna da je bila božica ljubavi i dijete mora, kao grčka Afrodita. Brân je bio gorostas iz Hada i posebni zaštitnik barda (putujućih pjesnika).[95]

Stari Britanci vjerovali su da se Had nalazi na sjevernijim dijelovima njihove zemlje. Tako su County Pembrokeshire poistovjećivali sa mitskim podzemnim svijetom. Prema pričama, u njemu je vladalo lokalno pleme bogova. Njihov najistaknutiji lik bio je Pwyll, „Glava Anwana“ (velško ime Hada) sa svojom suprugom Rhiannon i njihovim sinom Pryderiem.[96]

7. Najpoznatije legende i mitovi inspirirani keltskom mitologijom

Tijekom stoljeća, mnoge sage o legendarnim kraljevima, ratnicima i narodima bile su ispisivane te kasnije prepisivane i uređivane. Izvori za to su spomenuti Ulsterski ciklus, te kasnije i Mitološki ciklus, Fenijski ili Osianijski ciklus i Ciklus Kraljeva.[97]

Osim njih, mnoge, ponajviše irske sage nađene su i u velškom Mabinogiju.[98] Upravo u Mabinogiju spominje se i najpoznatija saga koja sadrži legendu o kralju Arturu.

7.1. Arthurijanska saga i ostale poznatije priče

Keltska mitologija, iako prenošena usmenim putem, uvelike je utjecala na kasnije mitologije i priče. Legende o keltskom božanstvu Artaiusu (kasnije Arthuru), najvjerojatnije su dovedene u Britaniju od strane velških izbjeglica u šestom stoljeću. To se božanstvo ponajviše upoznaje u velškom Mabninogiju, gdje Artaius pripada u panteon bogova. Prema genealoškom planu, on je na mjestu Gwydiona, sin Donin. Također postoje i razne verzije gdje Artaius nije bog, već je on britanski poglavica pod imenom Arthur. Te dvije ličnosti: keltsko božanstvo Artaius i ljudski keltski poglavica Arthur se nakon nekog vremena spajaju u jednu ličnost.[99]

Stoljećima kasnije opet se javljaju mitovi o legendarnom Arthuru. Najpoznatije priče u tom razdoblju su one koje su tijekom 12. i 13. stoljeća napisali francuski pjesnici. Od tih pisaca su najpoznatiji Marie De France i Chrestien de Troyes koji su pisali srednjovjekovne romanse. I tim romansama lik Arthura se prilagođava tom vremenu tako da on postaje britanski kralj koji

[94] C. Squire, *Mitologija Kelta,* Isto, str. 246.
[95] Isto, str. 248.
[96] Isto, str. 249.
[97] T.W. Rolleston, *Illustrated Guide to Celtic Mytology*, Studio Editions, London, 1993., str. 11.
[98] Isto, str. 12.
[99] Isto, str. 121.

vlada u svom legendarnom kraljevstvu Camelotu, a Artaiusovi nećaci bogovi Gwalchmai, Medrawt i Gwalchaved pretvaraju se u vitezove Okruglog stola (Gawain, Mordread i Galahad).[100]

Tijekom godina nastale su mnoge srednjovjekovne romanse u kojima su sporedni likovi povezani sa Arthurom i sami postali popularni te je njihova legendarnost zapisana u mnogim pričama tijekom godina. Neke od najpoznatijih su: priča o Kilhwchu i Olwenu. Ona je poznata jer je i jedina izvorna arturijanska legenda.[101]

Također treba spomenuti i priču o Pereduru, gdje se najbolje prikazuje pojam i porijeklo poznatog Svetog Grala.[102]

No, najpoznatija arturijanska legenda je ona o nesretnim ljubavnicima Tistanu i Izoldi. Iako je ta priča prvo bila ispisana u anglo-normanskom francuskom, keltski korijeni jasno su joj vidljivi i ostaje jedna od prvih priča o nesretnoj i čistoj ljubavi.[103]

Ostale su priče uglavnom više ili manje produkti refleksija stvorene u raznim dijelovima Europe tijekom kasnijih razdoblja.

8. Keltska mitologija u modernim vremenima

8.1. Moderno prakticiranje keltske religije

Takozvana „keltska spiritualnost“ pokriva veliko područje starih vjerovanja i običaja prilagođenih današnjici. Najčešće su to neke varijacije pretkršćanske keltske religije koje se temelje na povezivanju sa prirodom, sakrivenim i mističnim mjestima koja su izgubljena u sadašnjem svijetu. Također postoji i mišljenje prema kojem je današnja rekonstrukcijska religija prilagodila keltski mit uzet iz umjetnosti, antičkih i kasnijih zapisa današnjim standardima. Što se tiče rasprostranjenosti prakticiranja , mnogi ljudi sa područja britanskog otočja često govore kako je današnja primjena religije kopiranje keltske religije njihovih predaka. Ipak se mora uzeti u obzir da su se običaji sa godinama mijenjali i prilagođavali. Zbog toga se može primijetiti da današnji oblici druidstva i Wicce, pan-keltskih paganizama i slično imaju drukčije oblike i karakteristike. Faktori koji pomažu oblikovanju su geografski

[100] T.W. Rolleston, *Illustrated Guide to Celtic Mytology*, str. 121.-122.
[101] Isto, str. 122.
[102] Isto, str. 130.
[103] Isto, str. 136.

smještaj prakticiranja, običaji ljudi koji ondje žive, te koliko su ti ljudi posvećeni bavljenju religijom i koji jezik pritom koriste (irski, velški, škotski, britonski engleski, itd.) [104]

Kao primjer u ovom radu uzet će se druidstvo. Druidstvo ima očite korijene iz antičke forme druidstva opisanog od strane antičkih pisaca i kasnijih kršćanskih komentatora. U neku ruku bavljenje ovim zanatom postalo je i vrsta pomodarstva tako da su tijekom godina nastale mnoge vrste druida: Paganski, Kršćanski, Zen druidi i Hassidski druidi. Razlike se također mogu pronaći i u stupnju njihove posvećenosti, formalnosti i ozbiljnosti.[105]

Velik broj onih koji prakticiraju keltsku religiju orijentiraju se prema keltskom kalendaru Samhaina (Halloween), Imbolca (Candlemas), Beltane (May Day), Lughnasadh ili Lammas (Harvest), ljetnim i zimskim solisticijima, proljetnim i jesenskim ekvinocijima, koji su sve dijelovi keltske godine koja počinje 1. studenog. Običaji su oživljeni ali i prilagođeni onim starijima te su često izvođeni na keltskim svetim mjestima (Stonehenge ili Avebury).[106]

Keltska spiritualnost najčešće se opisuje kao nježna, tolerantna, zelena, meditacijska, egalitarijska i holistička verzija čistog kršćanstva (koptskog, ortodoksnog ili protestanskog) koji prethodi rimskim katoličkim misionarima. Neki vide prijelaz iz keltske stare religije u keltsku formu kršćanstva kao harmoniziranu preobrazbu koja se često povezuje sa Isusom Kristom. Zato se današnji oblici toga često demonstriraju umjetnički prikazivanjem keltskih čvorova i križeva, verbalno u keltskim molitvama, a fizički hodočašćima (npr. Iona, Lindisfarne i Croagh Patrick).[107]

Koliki utjecaj keltska religija uistinu ima, može se vidjeti kroz primjer „Carmine Gadelice". To je kolekcija gaelskih čarolija, molitvi i drugih ispisa. Riječi iz te zbirke koriste sa u današnjim obredima. Sastavio ju je Alexander Carmichael sa Zapadnih otoka Škotske (1855.-1899.).[108]

Konačno, može se zaključiti da je današnje prakticiranje keltskih običaja uglavnom plod kolektivne mašte i kontinuirano traženje novih spiritualnih oblika. Ovi oblici religije su plodovi inspirirani informacijama o keltskoj religiji koji su često kombinirani sa podacima iz raznih povijesnih razdoblja iz različitih geografskih mjesta.

---

[104] Marion Bowmann, *Arthur and Bridget in Avalon: Celtic Myth, Vernacular Religion and Contemporary Spirituality in Glastonbury, str. 16.*

[105] Isto, str. 17.

[106] Isto, str. 17.-18.

[107] Isto, str. 18.

[108] Isto, str. 19.

8.2. Blagdani

Gozbe i blagdanska slavlja u keltskom društvu imali su ulogu slavljenja bogova i zbližavanja ljudi. Najčešće su to bili jako raskošni, razuzdani i veseli dani u kojima se slavio kraj ili početak žetve, žrtve bogovima ili slavljenje vjernosti i snage određenog plemena. Može se reći da su u keltskoj religiji uistinu postojali mnogi blagdani, a najpoznatiji su: Samhain („Tri noći kraja ljeta“) koji se slavio oko noći prvog studenog; Arthurovo svijetlo ili zimski solsticij ili Saturnalije (ekvivalent kršćanskom Božiću) koji se slavio oko 21. prosinca; Imbolic, Svjećnica ili Brigid, posvećen Božici majki i plodnosti a koji se slavio oko 1. veljače. Drugi poznatiji su Alban Eiler ili Svijetlo Zemlje ili Vernal koji se slavio oko 21. ožujka i koji je kao i Beltaine ili Catsmahain (30. travnja) slavio početak svijetla, Sunca i života u godini. Važan je bio i ljetni solsticij (slavio se 21. lipnja) koji se nazivao Svijetlo obale ili Alban Heruin. Lammas, Lughnasadh ili festival kruha (posvećen rogatom bogu Lughu) slavio se 1. kolovoza. Konačno, jesenski ekvinocij ili Alban Euled ili Svijetlo Vode slavljen je 21. studenog i obilježava zadnju žetvu prije nego što zima zauzme Zemlju.[109]
Da bi se opisalo sve blagdane bilo bi potrebno puno vremena i prostora tako da će u ovom radu biti samo nabrojani, a opisan će biti onaj danas najpoznatiji - Halloween.

8.2. 1. Obilježja i porijeklo najpoznatijeg blagdana: Halloweena

Slavljenje moderniziranih obreda po uzoru na one antičke postalo je veoma popularan oblik zabave.[110] Mnogo keltskih obreda ostalo je zabilježeno u povijesti i dan danas se prakticiraju i slave. U ovom radu obradit će se najpoznatiji, Halloween. Održava se uoči blagdana Svih Svetih i jedna je od najmističnijih večeri u godini. Vjeruje se da se tada vrata između Ovog i Onog Svijeta otvaraju. Iako se mnogi slažu da ima rano pagansko porijeklo (kasnije i ono iz keltskog kršćanstva), postoje mnoge pretpostavke o porijeklu ovog blagdana.
Folklorist Jack Santino piše kako se za razumijevanje ovog blagdana bitno okrenuti najprije Sjevernoj Irskoj. Nasuprot tome postoji i druga struja koja kaže da Halloween ima korijene u rimskoj religiji.[111] Povjesničar Nicholas Rogers piše kako ovaj blagdan ima korijene u rimskoj gozbi posvećenoj Pomoni, božici voća i sjemenki.[112] Također može biti i da je posvećen

[109] Jean Markale, *Halloween : povijest i tradicije*, TIM press, Zagreb 2012,str. 21.
[110] Isto, str. 27.-28.
[111] Isto, str. 30.
[112] Isto, str. 31.

Parentaliji, gozbi za mrtve. Parentalije su povezane sa keltskim Samhainom (ili tzv. „kraj ljeta“ koji je obilježavao kraj poljoprivrednih djelatnosti i početak mračnog dijela godine). Bio je slavljen u Irskoj, Škotskoj i otoku Man. Bio je jedan od četiri glavna blagdana koji se slavio sa noći 31. listopada na 1. studeni kao i slični britonski blagdani: Calan Gaef (u Walesu), Kalan Gway (u Cornwallu) te Kalan Goañv u Bretanji[113]. Za to vrijeme, vjerovalo se da je veo zvan *Sidh* ili *Vilinska brda* koji rastavlja dva svijeta tada najtanji. Vjerovalo se da se tada bilo tko može ponašati kako god hoće. Na samom kraju festivala često se žrtvovalo nekoliko zvijeri. Ta krv se prosipala po zemlji da bi osigurala njezina plodnost. U samim početcima Samhain je bio pastirski blagdan koji se održavao radi plodnosti plemena, da se udovolji mrtvima i bogovima (kasnije svecima) i kao prikaz zadnjeg slavljenja lijepog vremena prije zime. Najčešće se slavio u okolini brda: u Irskoj na Tari, u Pertshireu u Carn nam Marbh i na mnogim drugim uzvisinama u Škotskoj i dalje. [114]

Slavio se tako što su se često palile vatre da otjeraju zle duhove te kao pozdrav Suncu. Također se jelo puno voća i sjemenki te se mnogo pilo i plesalo. Ugljen koji je nastao od ogromnih vatri koristio se kao mazalo koje su stavljali na lice. Tako namazani bi predstavljali razne duhove.[115]

Tek u kasnijim razdobljima došlo je do potpunog prerušavanja kako bi se imitiralo ili sakrilo od duhova. U Škotskoj i Walesu se pojavio običaj obilaženja kuća i traženja poslastica dok se nosilo maske, a oni koji su obilazili kuće najčešće su recitirali stihove za dobrobit stanara.[116] Kasnije, u 18. stoljeću je imitiranje zlih duhova dovelo do izvođenja raznih vragolastih trikova. Tek u 19. stoljeću dolazi do poznatog običaja izdubljivanja repe (kasnije i bundeva) te stavljanje svijeća u njih. Tijekom godina, mnogo običaja nadovezalo na ovaj blagdan tako da je postao jedinstven blagdan. Također je razvojem mnogih industrija i raznih načina reklamiranja postao jedan od najkomercijaliziranijih blagdana u godini. [117]

[113] Barry W. Cunliffe, *The Ancient Celts,* Penguin Books, London, 2000., str. 80.
[114] Isto, str. 29.
[115] Isto, str. 82.
[116] J. Markale, *Halloween : Povijest i tradicije*, str. 30.
[117] Isto, str. 31.

9. Zaključak

Na kraju možemo reći da su zapisi o keltskoj religiji relativno malobrojni i najčešće su to zapisi njihovih suvremenika, antičkih pisaca te oni ponešto prerađeni antički tekstovi pod kršćanskim utjecajima iz srednjeg vijeka. Doprinos nepotpunom znanju o ovoj temi donose i raznorazni arheološki izvori. Iz tih izvora saznajemo kako je keltski odnos prema prirodi bio pun poštovanja i zahvalnosti. Također saznajemo da su se i obredi i festivali uglavnom vrtili oko prirodnog ciklusa, poslova i vremenskih prilika vezanih uz prirodu. Oni najpovezaniji sa prirodom bili su i na najvišoj hijerarhijskoj stepenici. Ti tajanstveni i eruditni ljudi zvali su se druidi i uživali su velik ugled i odgovornost u društvu. Upravo oni upravljali su raznim vjerskim obredima te su također nosili veliku odgovornost u raznim poslovima vezanima uz svakodnevan život ljudi u plemenu i općenito odnosa plemena prema drugim plemenima i narodima. Njihov utjecaj je bio toliki da se kroz povijest proteže velika lepeza njihovih nasljednika u raznim poljima. Čak se i danas mogu naći neki oblici druidstva i ljudi koji se nazivaju druidima. Mnoga svetišta koja su se prije koristila i dan danas su mjesta hodočašća i održavanja moderniziranih obreda. Upravo druidi održavali su razne obrede. Kao što je već rečeno, ti obredi i festivali odražavali su vremenski tijek u prirodi. Najčešće su bili posvećeni bogovima i ostalim mističnim silama vezanim uz prirodu. Što se tiče božanstava, njihova hijerarhija i razdioba je kompleksna kao i one njihovih poznatijih suvremenika. Ta božanstava mogu biti gaelska i galska. U početku su se prikazivali kao poluživotinjski stvorovi (što se može vidjeti na raznim arheološkim nalazima diljem Francuske i britanskog otočja i dalje), a sa razvojem kulture i raznim antičkim utjecajima sve više se antropomorfiziraju.

Iako misteriozna i još uvijek nedovoljno poznata, keltska religija kroz svoju mitologiju je utjecala i utjecat će na razna područja povijesti čovječanstva. Najpoznatiji primjer toga je literatura pisana u kasnijim razdobljima koja kao glavne likove uzima keltska božanstva (primjer Artaiusa koji uzima obličje romantičnog britanskog kralja u srednjovjekovnoj književnosti). U konačnici se može reći kako je utjecaj keltske kulture i mitologije u kasnijim povijesnim razdobljima jak, vidljiv i jasan iako se mijenjao i prilagođavao raznim povijesnim kontekstima kroz vrijeme. Danas se keltski utjecaj može vidjeti kroz: razne festivale i običaje, imena geografskih pojmova te raznorazne simbole. Također se može zaključiti kako je jedan od najvažnijih dijelova keltske baštine upravo keltsko učenje o poniznom odnosu prema prirodi te poštivanje svih živih bića.

10. Popis literature

Aldhouse-Green Miranda. *The Gods of the Celts,*Sutton Publishing, London, 1993.

Bowmann, M. *Arthur and Bridget in Avalon: Celtic Myth, Vernacular Religion and Contemporary Spirituality in Glastonbury.*

Cunliffe, B.W. *The Ancient Celts,* Penguin Books, London, 2000.

Green, M. J. *Exploring the World of Druids*

Rolleston, T.W. *Illustrated Guide to Celtic Mytology*, Studio Editions, London, 1993.

Piggott, S. *The Druids* , Thames & Hudson , London, 1985.

Skupina autora*, Hrvatska opća enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2003.

Squire, C. *Mitologija Kelta,* CID-NOVA, Zagreb, 2005.

Wood, J. *Kelti, velike civilizacije život, mit i umjetnost,* Planeta Marketing Institucional, Zagreb, 2008.

11. Popis priloga

1. **Brončani kalendar iz Colignyja**

Preuzeto sa:

https://www.google.hr/search?q=mabinogi&biw=1680&bih=931&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0CAYQ_AUoAWoVChMIkO2ZpZ_BxwIViW4UCh1VQAiO#tbm=isch&q=coligny+bronze+calendar&imgrc=mrgZ08zP8Oi-TM%3A

2. Dio zavjetnog blaga pronađenog u Lyon Cerrig Bachu

Preuzeto sa:

https://www.google.hr/search?q=mabinogi&biw=1680&bih=931&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0CAYQ_AUoAWoVChMIkO2ZpZ_BxwIViW4UCh1VQAiO#tbm=isch&q=Lyon+Cerrig+Bach&imgrc=rgsbgvr5IsRstM%3A

3. Primjer druidskog svetišta: mistično mjesto Lowburry Hill

Preuzeto sa:

https://www.google.hr/search?q=mabinogi&biw=1680&bih=931&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0CAYQ_AUoAWoVChMIkO2ZpZ_BxwIViW4UCh1VQAiO#tbm=isch&q=lowbury+hill&imgdii=gPcmJiiza-HkgM%3A%3BgPcmJiiza-HkgM%3A%3B06gFmF8VVYDdpM%3A&imgrc=gPcmJiiza-HkgM%3A

4. **Primjer pokrštenih keltskih božanstava: srednjovjekovni prikaz Svete Bridget**

Preuzeto sa:

http://www.catholictradition.org/Children/st-brigid.htm

5. Srednjovjekovni prikaz kralja Arthura iz otprilike 1385. godine

Preuzeto sa:

http://ocw.mit.edu/courses/literature/21l-707-arthurian-literature-and-celtic-colonization-spring-2005/

